Iraida CONDREA

Verbele reflexive în comunicarea actuală: probleme ale exprimării corecte

I. C. – doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Director al Școlii doctorale „Studii lingvistice și literare". Domenii de cercetare: sociolingvistică, traducere, stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, lingvistica textului. Autoare a mai multor volume, dintre care: *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006), *Studii de sociolingvistică* (2007), *Curs de stilistică* (2008), *E timpul să vorbim corect* (2014).

Pe data de 19 mai 2017, la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova și-a desfășurat lucrările *Simpozionul științific „Norma limbii literare între tradiție și inovație"*, organizat de Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară. Este una dintre tradiționalele întruniri filologice organizate la Facultatea de Litere în luna mai, la care participă cercetători, cadre didactice universitare, doctoranzi. La simpozion au fost prezentate peste 80 de comunicări, între care și cele semnate de profesoarele Iraida Condrea, Emilia Oglindă, Viorica Molea și Claudia Cemârtan, pe care le propunem atenției cititorilor.

Printre categoriile gramaticale, specifice verbului în limba română, se numără și categoria diatezei, prin care se reglementează relațiile verb–subiect–obiect–agent–pacient.

Mulți cercetători apreciază că diateza este una dintre cele mai controversate categorii gramaticale și, în mare măsură, aceste contradicții au fost generate de dificultățile care apar la încadrarea diatezei reflexive [1]. Astfel că asistăm la o varietate destul de mare de opinii în ceea ce privește specificul și numărul diatezelor în

The article discussed some aspects of the operation reflexive verbs, especially those used with reflexive-passive sense. These forms are especially any communication specific official because of their impersonal and timeless. It currently shows numerous errors of speech using the verbs „to expose", „to run" etc., generated by copying models from Russian, and ignorance all meanings of these verbs.

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

limba română: în unele gramatici se vorbește despre trei – activă, pasivă, reflexivă [2, p. 88-89], iar în altele nu mai figurează diateza reflexivă [3, p. 203], iar structurile respective sunt tratate ca niște construcții pasive [4, p. 345].

În comunicare, „diateza implică intreaga propoziție, nu numai verbul, exprimând relația dintre verb – agent – pacient: dacă scopul comunicației se deplasează de la agent – subiect (diateza activă) spre pacient – subiect (diateza pasivă), spre acțiunea însăși fără referire la agent și pacient (diateza impersonală), spre agent și pacient (diateza reflexivă), vorbim despre o marcare morfo-sintactică și pragmatică [5].

Deoarece pune în mișcare un întreg sistem de relații gramaticale și comunicative complexe, *diateza* este o categorie morfosintactică și pragmatică interesând verbul, dar și ansamblul propoziției, întrucât angajează verbul laolaltă cu argumentele sale: Agentul (subiectul) și Pacientul (obiectul). Totodată, exprimă, sintactic, relața Verb–Agent–Pacient, iar pragmatic, realizează o deplasare a interesului comunicativ, de la Agentul–Subiect (la diateza activă) spre Pacientul–Subiect (diateza pasivă), spre acțiunea însăsi, fără referire la Agent și Pacient (Subiect și Pacient) – la diateza impersonală, spre Agent și Pacient (Subiect și Obiect), în același timp (la diateza reflexivă) [6].

În comunicarea actuală formele diatezei reflexive pasive apar tot mai frecvent, mai ales în comunicarea oficială, astfel că buna cunoaștere a particularităților lexicale și morfologice ale acestora a devenit o necesitate. O serie de verbe se întrebuințează numai la diateza reflexivă, de exemplu: *a se abține, a se acomoda, a se balona, a se baza, a se bizui, a se ciondăni, a se hârjoni, a se hlizi, a se ivi, a se îmbulzi, a se îndeletnici, a se întâmpla, a se lăcomi, a se pocăi, a se poticni, a se răsti, a se sfii, a se teme, a se zbate* [1, p. 90]. Se includ aici toate situațiile de clitic reflexive obligatoriu cu formă de acuzativ – *a se aștepta (la ceva), a se comporta, a se gudura, a se hazarda, a se mândri, a se preta, a se sinchisi, a se văita* [4, p. 345].

Există însă și verbe care se pot folosi atât la diateza activă, cât și la diateza reflexivă pasivă. Este important de menționat că, de regulă, schimbările de diateză comportă și schimbări de sens, în cazul unor verbe ca: *a* găsi – a se găsi, a expune – a se expune, *a afla – a se afla, a exprima – a se exprima, a plânge – a se plânge* etc.

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

În acest sens, este importantă și tranzitivitatea, deoarece unul și același verb la diateza activă poate fi tranzitiv și poate primi un complement / obiect direct (*a citi un text*), iar la diateza reflexivă impersonală nu mai poate avea acest complement (*textul se citește ușor*). Acestea sunt verbele ergative, adică acea clasă de verbe, numite *și* ambitranzitive, care pot fi folosite atât tranzitiv, cât si intranzitiv [7, p. 30; 4, p. 343].

Diateza impersonală apare frecvent într-un limbaj caracterizat prin reducerea la maximum a mărcilor deictice, un limbaj „atemporal" de tipul celui folosit în rețetele culinare. Construcțiile impersonale de diverse feluri constituie, în acest tip de texte, singura formulă de realizare a predicației; ex.: *se alege lintea, se spală, se pune într-o cratiță cu apă rece...,* unde predominante sunt pasivele-reflexive [8, p.146].

Preferința pentru exprimarea impersonală / imparțială se observă și la nivel lexical, când se dă preferință unor cuvinte mai noi și unor forme gramaticale specifice. Or, nu totdeauna această intenție este realizată cu succes, lucru dovedit de numeroasele erori și inadvertențe de exprimare, cauzate de necunoașterea specificului formelor diatezei reflexive. Cele mai cunoscute valori ale verbelor reflexive (ruzativul sau cu dativul) sunt următoarele:

reflexiv-obiective: *el se îmbracă, îmi amintesc;*

reflexiv-reciproce: *ne certam des, își dau palme;*

reflexiv-dinamice: *el se ruga de iertare, își închipuia că ne-a convins;*

reflexiv-pasive: *biletele se vând la casă, m-am născut iarna;*

reflexiv-impersonale: *se doarme bine în hamac?, la ei se mănâncă mult;*

reflexiv-eventive: *el s-a îmbolnăvit* [9].

În limbajul oficial, în relatările jurnaliștilor s-a încetățenit în ultimul timp un lexem, al cărui sens vorbitorii nu-l cunosc prea bine – acesta este verbul „a se expune", utilizat preponderent cu forma de reflexiv. Citățm contextele respective spicuite din internet, dar și de la diverse posturi de televiziune: ***Curtea Constituțională s-a expus*** *asupra sesizării depuse de deputați;* ***Sinodul Bisericii Ortodoxe din Moldova s-a expus*** *împotriva înăspririi pedepselor, Instanța trimite* ***un dosar despre care CEDO s-a expus****;* ***Judecătoria Buiucani s-a expus*** *astăzi* ș. a. m. d.

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

Sursele care afișează asemenea formulări au codul md., deci sunt din Republica Moldova.

Observăm că în contextele citate apare forma reflexivă a verbului *a expune*, și anume **a se expune**. Consultând un dicționar, aflăm că „a se expune" înseamnă **a se afla în fața unei primejdii, a unei neplăceri** sau **a pune, a se afla într-o situație periculoasă.** Or, din exemplele citate nicidecum nu reiese că Sinodul Bisericii Ortodoxe sau Curtea Constituțională din Moldova, sau judecătoria, ori CEDO s-ar afla în fața unei primejdii sau într-o situație periculoasă. Atunci de ce apar formulările „curtea s-a expus", sinodul, CEDO și alte instanțe s-au expus?

Greșeala a fost generată de o traducere defectuoasă din limba rusă a expresiilor de tipul: *Лидер партии* ***высказался*** *о решении Конституционного суда; Конституционный суд* ***высказался*** *насчет решения парламента* și altele de felul acesta, în care verbul **высказатья** a fost tradus eronat prin **a se expune.** Este de menționat că din știrile de la radio și TV, redactate în acest fel, varianta cu **a se expune** a trecut și în alte contexte, în special în limbajul oficial. Astfel, unii declară, de exemplu, că *grupul de lucru încă nu* ***s-a expus*** *în legătură cu tarifele* sau că *ulterior comisia urmează* ***să se expună*** ș. a. m. d.

Or, pentru **высказаться** dicționarele dau următoarele variante de traducere – *a-și spune părerea; a opina, a se pronunța*; он высказался *și-a spus părerea*; высказаться по существу *a se pronunța asupra fondului unei probleme;* предложить высказаться *a invita să ia cuvântul*. Prin urmare, în exemplele citate mai sus, verbul **a se expune** trebuie înlocuit cu un lexem potrivit contextului, de exemplu, *Curtea Constituțională sau Judecătoria s-a pronunțat în legătură cu..., Biserica s-a pronunțat împotriva înăspririi pedepselor, Un dosar despre care CEDO* și-a spus părerea. De multe ori pot fi găsite și alte variante de exprimare.

Forma reflexivă **a se expune** se utilizează în limba română în contexte specifice, în care, așa cum atestă și dicționarul, este vorba de *riscuri, primejdii, neplăceri.* Iată câteva exemple spicuite tot din internet, dar din surse care au codul ro., deci sunt din România. Citățm: *Avertisment negru pentru Franța.* ***La ce riscuri se expune această țară****, după gravele evenimente recente care au zguduit poporul francez; Care sunt* ***peri-***

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

colele la care se expune *un manager român în țări exotice;* ***Riscuri la care se*** pot ***expune tinerii*** *în mediul online; Rusia* ***se va expune unor sancțiuni suplimentare*** *dacă nu își va respecta angajamentele.*

Trebuie menționate și celelalte sensuri ale verbului *a expune* (nereflexiv!) Primul este a *prezenta, a reda prin cuvinte, a face cunoscut; a relata; a explica* și aceste sinonime pot fi utilizate cu succes în stilul oficial, de exemplu, atunci când se vorbește despre Curtea Constituțională, instanța de judecată, Sinod sau Patriarhie.

Alt sens al verbului *a expune* este *a așeza la vedere; a arăta*. DEX: (Urmat de determinări introduse prin prep. *la*) A așeza un obiect, un material etc. în așa fel, încât să se poată exercita asupra lui o acțiune, o influență etc. De exemplu, *Vinul roșu se degradează atunci când* ***este expus la lumină****, Copilul nu trebuie* ***expus la soare*** *nicio secunda în toiul canicului.* Când este vorba de un obiect, de o marfă etalată la vedere, iarăși apare verbul respectiv – ***Cărțile sunt expuse*** *în vitrine, Tabloul* ***este expus la galeria de artă*** *din Centru.*

Trebuie avut în vedere și faptul că, „pe lângă restricțiile gramaticale și lexicale amintite, între cele două tipuri formale de pasiv există o importantă deosebire stilistică: pasivul cu *a fi* este livresc, iar reflexivul pasiv popular. În limba actuală folosirea pasivului cu *a fi* se extinde în anumite stiluri ale limbii literare, în special în stilul științific și în publicistică” [3, p. 204].

În limbajul standard oficial actual atestăm o serie de verbe, de largă circulație, utilizate în mod curent atât la diateza activă, cât și la cea pasiv-reflexivă: *a organiza, a administra, a derula, a demonstra, a evalua, a aprecia, a preconiza.* La diateza activă ele apar în structuri sintactice cu subiect definit de tipul: *Departamentul organizează / derulează / inițiază / preconizează / apreciază / evaluează* etc. În stilul oficial, aceeași informație poate fi redată cu ajutorul formelor de pasiv-reflexiv: se organizează /se derulează / se inițiază / se preconizează etc.

Unul dintre cele mai des utilizate în ultimul timp este *a derula,* împrumutat din franceză (*dérouler*), penru care DEX-ul dă trei semnificații, de care trebuie să țină cont cei care folosesc verbul respectiv, și anume: 1. Tranz. A desface, a desfășura, a întinde ceva care a fost rulat. 2.

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

Tranz. A tăia furnir dintr-un buștean căruia i se dă o mișcare lentă de învârtire în fața fierăstrăului. 3. Refl. (Despre fapte) A se desfășura.

Este de remarcat că, în special în limbajul jurnalistic, este foarte frecvent utilizat acest verb cu a treia semnificație, care se referă la fapte, evenimente – cea de *a se desfășura* și aici trebuie să remarcăm că este dată anume forma reflexivă, cu sens pasiv. Atunci când verbul este utilizat în relație cu un subiect concret, el apare fără semnul reflexivității (se), iar internetul ne oferă multiple exemple de acest fel: ***Fundația Dignitas* a derulat** *o nouă etapă în proiectul Demnitate prin Cultură;* ***BRD* a derulat** *anul trecut afaceri de 822 milioane euro;* ***Facultatea de Științe ale Educației din cadrul Universității* Ștefan cel Mare** din Suceava ***a derulat****, pentru al patrulea an consecutiv, programul educațional Practica pedagogică – Altfel;* ***MedLife a derulat*** *o nouă campanie de donare sânge;* ***Asociația Excelsior a derulat*** *un proiect pentru protejarea pădurii* etc.

Se poate ușor observa că în asemenea cazuri apare în mod obligatoriu și un complement direct, respectându-se modelul sintactic subiect–predicat–complement direct: cineva (de regulă, o instituție, o organizație, o entitate oarecare) a derulat (adică a organizat, a desfășurat) ceva (un eveniment, o campanie, o etapă, un proiect ș. a. m. d.

Toate exemplele citate mai sus au în internet extensiunea ro., care semnalează că textul respectiv a fost scris și publicat în România. În comparație cu acestea, textele cu extensiunea md., deci cele din Republica Moldova, etalează niște mostre de exprimare ce nu respectă particularitățile lexico-gramaticale ale verbului *a derula*, de ex.*: Călătorie istorică pentru moldoveni.* ***Cum a derulat*** *prima deplasare fără vize în UE* – PRO TV, 29.04.2014. În acest context lipsește subiectul – nu se știe cine „a derulat” deplasarea și, pentru o exprimare clară, verbul trebuia pus la forma reflexivă (aici pasivul-reflexiv), care nu cere prezența unui subiect, deci ar fi fost corectă varianta: cum ***s-a derulat*** (s-a desfășurat, a avut loc) prima deplasare. Conform ediției academice a Gramaticii limbii române (GALR), „pasivul-reflexiv este preferat în condițiile impersonalizării construcției, fie în cazul unui subiect pasiv neexprimat” [8, p. 138]

În spațiul informațional – la radio, pe diverse site-uri găsim numeroase cazuri de utilizare incorectă a formelor verbului *a derula*. Într-o emisi-

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

une de la Radio Moldova se anunța că *Programul teatrului* ***va derula*** *(?) până pe data de 30 aprilie* (corect: *se va derula*). Aceeași confuzie o atestăm și în informația plasată pe un site oficial: *În cadrul întrunirii, părțile au discutat despre Programul de cooperare dintre Republica Cehă cu Republica Moldova care* ***va derula*** *(?)* în *perioada 2018 – 2023* (tot acolo găsim și o variant corectă: *programul se va desfășura*).

În aceste cazuri se utilizează raportul reflexiv–pasiv, când acțiunea o îndeplinește altcineva decât subiectul gramatical – nu *programul teatrului* sau *programul de cooperare* îndeplinește acțiunea, ci un subiect neexprimat. Avem aici situația atestată de gramatici, care menționează că diateza reflexivă se folosește când este necesar un limbaj sobru și impersonal (în acte publice, documente impersonale etc. [2, p. 90].

Există și alte exprimări confuze în contextele spicuite de la Radio Moldova. Putem doar să ghicim ce sens i s-a atribuit verbului *a derula* în următoul exemplu: *În timpul interviului, pe monitoare,* ***derula*** *(?) filmul semnării tratatului dintre cele 6 țări fondatoare*. Este evident că s-a produs o confuzie paronimică, aici trebuia utilizat verbul *a rula*, care are și semnificația de „a proiecta un film pe ecran într-o sală de cinematograf".

Se pare că în unele cazuri autorii nu înțeleg sensul verbului *a derula*, deoarece îl folosesc cu totul la întâmplare, de ex.: *Pe data de 19 septembrie* ***a derulat Campionatul*** *raional la Fotbal Dubăsari ediția 2016-2017* – www.dubasari.md. Aici verbul *a derula* a fost confundat cu *a demara*, un alt verb generator de erori de exprimare pentru cei care stau prost cu neologismele și, mai ales, cu consultarea dicționarelor.

Cuvântul *a derula*, dar și alte împrumuturi la modă, periclitează exprimarea și, după cum menționează Adriana Stoichițoiu-Ichim, „din perspectivă normativă, principalele abateri înregistrate sunt formulările ridicole, pretențioase, generate de snobismul lingvistic al autorilor, grefat pe o stăpânire precară a limbii române (*derularea* muzicii contemporane; *obturarea* pârtiei de schi; impulsionare *derulării a*griculturii, *implementarea* unui chioșc sunt câteva exemple în acest sens)" [10, p. 79].

Frecvența constantă a acestor erori demonstrează că nu este vorba doar de niște „mici accidente", ci de o greșeală ce apare sistematic în

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

limbajul jurnaliștilor și vorbitorilor din Republica Moldova. Pentru a evita distorsiunile lexico-gramaticale în cazul utilizării verbului *a (se) derula*, trebuie să se țină cont de faptul că în contextele în care este vorba despre *acțiuni, programe, concursuri, proiecte, etape* etc., toate acestea *se derulează* (nu *derulează!*), iar verbul respectiv trebuie să poată fi înlocuit în mod firesc cu sinonimul său – *se desfășoară.*

Diateza pasivă cu pronumele reflexive *se* apare în toate aspectele limbii, dar este preferată în limba vorbită populară și familiară. Ea are un oarecare grad de ambiguitate datorat nu atât neexprimării curente a complementului de agent, cât posibilității confundării diatezei pasive cu alte diateze [11, p. 159]. După cum se poate observa, confuziile au loc mai des în cazul utilizării unor neologisme, ale căror sens și particularități gramaticale nu sunt încă bine cunoscute.

Printre erorile de exprimare, generate de confundarea diatezelor, se numără și alte reflexive, care figurează în *Ghidul de exprimare corectă*, afișat de dex.online, unde se precizează următoarele: „Formele impersonale cu aspect reflexiv ale lui *a merita* și *a exista* au apărut, probabil, prin contaminare cu construcțiile similare de tipul *nu se obișnuiește, nu se justifică, nu se face / cade*, dar ele nu au nicio justificare", se arată în sursa citată. Prin urmare, este necesar să fie evitate cu grijă expresiile incorecte de tipul „nu se merită să plecăm acum" sau „așa ceva nu se există".

Drept concluzie, vom cita opinia reputatei lingviste Mioara Avram, care pleda totdeauna în favoarea corectitudinii exprimării în limba română: „Nestăpânirea celor două diateze (activă și pasivă – *I. C.*) – cu construcțiile lor specifice și cu transformarea nominativului subiect în acuzativ complement direct – are urmări și asupra nivelului elementar de corectitudine a exprimării, ducând la confuzii între subiect și complementul direct, reflectate în dezacorduri și în folosirea greșită a prepoziției *pe* [3, p. 205].

Pentru spațiul basarabean, este important să se țină cont și de influența limbii ruse, în care verbele reflexive sunt foarte activ utilizate, inclusiv cu sens pasiv, și aceste construcții sunt de multe ori calchiate, generând exprimări greșite de tipul „nu se primește desenul", „el se străduie să învețe bine" etc. [12, p. 86].

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)

Referințe bibliografice

1. Mihaela Saramandu, *Diateza reflexivă*. http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A5401/pdf
2. Ion Coteanu, *Gramatică, stilistică, compoziție,* Editura Științifică, București, 1990.
3. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 1997.
4. *Gramatica limbii române* (GALR). Vol. 1: *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2008.
5. Claudia Leah, *Complexitatea diatezei în limba română* http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari6/06%20-%20Leah.pdf
6. Oana Magdalena Cenac, *Există sau nu diateză reflexivă în limba română?* www.uab.ro/reviste_recunoscute/...2006/44_cenac.doc
7. Adina Dragomirescu, *Ergativitatea: tipologie, sintaxă, semantică*, Editura Universității din București, București, 2010.
8. *Gramatica limbii române* (GALR). Vol 2: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2008.
9. Bogdan Harhătă, *Despre o teorie a diatezei în limba română* http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2002-2003_20.pdf
10. Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura BIC ALL, București, 2007.
11. Elena Dănilă, *Probleme de gramatică a limbii române,* Editura Academiei Române, București, 2011.
12. Irina Condrea, *E Timpul să vorbim corect*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2014.

BDD-A26376 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:03 UTC)